

kulturno-prosvjetnim društvima.²²⁶ Međutim, u diskusiji o tome izvještaju mogli su se čuti vrlo kritički glasovi o radu Agitpropa sa sindikatima. Status osobe koja je u Agitpropu CK KPH bila zadužena za rad sa sindikatima nije do kraja jasan, vjerojatno se radilo o osobi koja je bila zaposlena u sindikatima, a istovremeno je sudjelovala u radu Agitpropa. Kao što je već spomenuto, kada se o Agitpropu govorilo u prosincu 1947, tvrdilo se da je, među ostalima (zajedno s predstavnikom Ministarstva prosvjete i rukovoditeljem agitacije i propagande pri PK SKOJ-a) za Agitprop »vezan« i »pozivan na sastanke« rukovodilac »kulturno-prosvjetnog odjeljenja u Glavnom odboru sindikata, drug Pjero Šegvić«.²²⁷

Uza sva nastojanja i usprkos masovnim akcijama, učinak agitacijsko-propagandnog rada ni dalje nije odgovarao očekivanjima vrha Partije. U izvještaju što ga je iznio Marko Belinić u Politbirou CK KPH u veljači 1952. godine mnogo je kritičkih opaski o radu sindikata, koji očito nisu do kraja uspješno izvršavali funkciju koju im je Partija dodijelila, a Belinić je konstatirao kako »sindikalna rukovodstva politički ozbiljno zaostaju za našim socijalističkim društvenim razvitkom«.²²⁸ Nakon početnog poslijeratnog razdoblja odustalo se također od namjere da se putem sindikata dopire do svih skupina društva te je osmišljena i drugačija strategija »ideološkog uzdizanja« intelektualaca. Situacija u Hrvatskoj glede ocjena rada sindikata u vrhu Partije nije bila izuzetak u jugoslavenskim razmjerima – ni u Sloveniji Agitprop nije bio zadovoljan radom sindikata.²²⁹

Kulturne institucije

Kada je u pitanju uspostava kontrole nad književnim i umjetničkim životom zemlje, Milovan Đilas je u referatu na V. kongresu – priznajući da je to složen proces – rekao da je Partija isprva radila »na okupljanju, aktiviziranju i pomaganju svih književnika i umjetnika koji idejno-politički stoje na stanovištu tekovina Narodnooslobodilačke borbe, nastojeći da putem idejnog uticanja da unese naprednu, socijalističku idejnost u njihovo stvaralaštvo«. Istovremeno je oštra borba vođena »protiv ideoloških neprijateljskih shvatanja u umjetnosti i protiv dekadentskih tendencija u umjetničkom stvaranju«. Do trenutka održavanja V. kongresa KPJ, dakle do ljeta 1948. godine, moglo

---

²²⁶ Isto, str. 292.

²²⁷ Isto, str. 416.

²²⁸ *Zapisnici Politbira Centralnog komiteta*, sv. 2, str. 951–954.

²²⁹ Aleš Gabrič, »Slovenska agitpropovska kulturna politika«, str. 561.

se, što se tiče stvaranja i učvršćenja državnih kulturnih ustanova, u tom partijskom forumu uglavnom sa zadovoljstvom konstatirati kako je pokretanje i reorganizacija takvih ustanova (kao kazališta, orkestri ili galerije) »uglavnom s uspjehom obavljena«. ²³⁰

Upravljanje kulturnim i prosvjetnim institucijama nastojalo se isprva ostvariti posredstvom Ministarstva prosvjete, odnosno njegovog Kulturno-umjetničkog odsjeka. Budući da se u Agitpropu smatralo da bi preko njega »trebali da rukovodimo cjelokupnim kulturno-umjetničkim životom«, Agitprop je isticao potrebu svoga »sređivanja« budući da je to tijelo samo »loša administrativna birokratska ustanova, bez idejne i političke perspektive«. ²³¹ Štoviše, budući da nije bilo riješeno pitanje kadrova u odjelu za kulturu i umjetnost Ministarstva prosvjete, ocjenjivalo se kako je »čitavo područje ovoga rada mrtvo i sa nedovoljno naše inicijative i pomoći.« ²³² Rad preko Ministarstva prosvjete nije naišao na podršku Politbiroa. Taj je stav Marko Belinić nazvao posve pogrešnim te je isticao da se rad treba odvijati na terenu »kroz naše organizacije«, dakle preko Partije i masovnih organizacija, te da »partijska organizacija treba biti nosilac« kulturno umjetničkog rada, a odsjek u Ministarstvu treba samo »provoditi ono što tu spada na vlast«. ²³³ Isti je bio stav Vladimira Bakarića, koji je u diskusiji naglašavao da »Kulturno-umjetnički odsjek Ministarstva prosvjete ne može biti centar rada nego on treba da bude materijalni obezbjeđivač i ništa više«. Sav bi se taj rad trebao – prema njemu – voditi preko Partije. ²³⁴ To je nailazilo na temeljni problem vezan uz nedostatak kadrova u odjelu za kulturu i umjetnost. Očito rad Marina Franičevića kao rukovoditelja tog sektora nije zadovoljavao jer se on od 1947. više ne pojavljuje u toj ulozi, a na čelo kulturno-umjetničkog sektora (koji se u zapisniku naziva Kulturno-umjetničko-prosvjetnim) dolazi Stevo Tomić. ²³⁵

Među područjima aktivnosti Agitpropa CK KPH važno je bilo izravno rukovođenje pojedinim kulturnim institucijama. Neposredno nakon rata radilo se o Matici hrvatskoj, Nakladnom zavodu Hrvatske i društvu Prosvjeta, Društvu za kulturnu suradnju sa SSSR-om, Našoj slozi, a kasnije i Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. ²³⁶ Preko tih institucija Agitprop je izravno upravljao područjem kulture, a sastavni dio izvještaja o radu Agitpropa bili su izvještaji o stanju u pojedinim kulturnim ustanovama. Priređivači izvještaja s

---

²³⁰ Milovan Dilas, »Izvještaj o agitaciono–propagandnom radu«, str. 205–206.

²³¹ *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta*, sv. 1, str. 291.

²³² Isto, str. 288.

²³³ Isto, str. 281.

²³⁴ Isto, str. 283.

²³⁵ Isto, str. 416.

²³⁶ Isto, str. 48, 292, 369.

kraja 1946. godine smatrali su da je potrebno posebnu pažnju posvetiti Društvu za kulturnu suradnju sa SSSR-om, društvu Naša sloga i Matici hrvatskoj. Za Društvo za kulturnu suradnju sa SSSR-om predviđalo se da ga treba omasoviti, a za Našu slogu da treba proširiti rad izvan »igre i pjesme«. Prema izvještaju, Matica hrvatska je »s uspjehom obnovila svoj nakladni rad«.²³⁷

Kao i u slučaju novina i nakladničkih kuća, Partija je nastojala kontrolirati područje kulture preko svojih ljudi od povjerenja. U kulturnim ustanovama osnovane su partijske ćelije. Na taj se način postupalo u Sloveniji,²³⁸ ali i u ostalim jugoslavenskim republikama. Ipak, i ovakav način rada nije mogao biti u potpunosti učinkovit zbog malog broja i slabe kvalitete partijskog kadra. Kad je Slovenija u pitanju, Aleš Gabrič tvrdi kako Agitprop nije sam uspio ostvariti planove, a partijske ćelije u kulturnim institucijama bile su preslabe, jer su ih često činili pojedinci koji su imali slabije kvalifikacije ili bili manje sposobni, te nisu uživali ugled.²³⁹

Obnova Matice hrvatske

Spremajući se za preuzimanje potpune kontrole nad društvom, komunističke su vlasti pristupile također preuzimanju kulturnih, prosvjetnih i znanstvenih institucija. Jedna od takvih institucija bila je Matica hrvatska, koja je bila i najstarija institucija tog tipa u Hrvatskoj. Svoju je tradiciju vukla iz Matice ilirske osnovane još 1842. godine, a u kulturnom životu zemlje igrala je vrlo značajnu ulogu.²⁴⁰ Nakon dolaska na vlast, slično kao i u nekim drugim institucijama, komunisti su željeli povijesnu, kulturnu i prosvjetnu ulogu Matice iskoristiti i »tvorno dokazati da je ona doista narodna i hrvatska«, a obnova Matice »bila je stoga i politička potreba«.²⁴¹ Na to da je to bila relativno prijevremena potreba, utjecala je i činjenica što se Matica hrvatska smatrala bastionom političkih protivnika; uistinu je profitirala dolaskom ustaša na vlast i za vrijeme NDH postala najvažnija kulturna ustanova u državi, a za njezina predsjednika Filipa Lukasa smatralo se da je bio ideološki blizak ustašama.²⁴²

---

²³⁷ Isto, str. 292.

²³⁸ Aleš Gabrič, »Slovenska agitpropovska kulturna politika«, str. 541.

²³⁹ Isto, str. 544.

²⁴⁰ O povijesti Matice hrvatske: Jakša Ravlić, »Povijest Matice hrvatske«, u: *Matica hrvatska 1842–1962*, ur. Miroslav Brandt, Zagreb 1963; Ive Mažuran, Josip Bratulić, *Spomenica Matice hrvatske 1842–2002.*, Zagreb 2004; Višeslav Aralica, *Matica hrvatska u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb 2009; Tatjana Šarić, *Kulturna politika vlasti*.

²⁴¹ Ive Mažuran – Josip Bratulić, *Spomenica Matice hrvatske 1842–2002*, str. 51.

²⁴² Tatjana Šarić, *Kulturna politika vlasti*, str. 86; Višeslav Aralica, *Matica hrvatska u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, str. 158 i dr.